

VINOGRADNIŠTVO V ŠMARSKO – VIRŠTANJSKEM OKOLIŠU GLEDE NA KLIMATSKE IN MORFOMETRIJSKE PRVINE

Božidar Žibret

UDK: 911.2:634.8(497.4-11)
COBISS: 1.04

IZVLEČEK

Vinogradništvo v Šmarsko-Virštanjskem okolišu glede na podnebne in morfometrijske prvine
Virštanj leži v Podravski vinorodni deželi. Spada med zelo primerna območja za pridelovanje kakovostnih vin in ima več kot 80 % prvovrstnih vinogradniških leg. Na razširjenost vinogradov vpliva relativna nadmorska višina, saj so omejeni na termalni pas. Na razširjenost vinogradov vplivajo tudi minimalne temperature in z njimi povezani negativni vremenski pojavi (pozeba, megla). V katastrski občini Virštanj se je v obdobju 1824–1998 površina vinogradov močno zmanjšala zaradi trtne uši in deagrarizacije.

KLJUČNE BESEDE

vinogradništvo, Virštanj, Šmarsko-Virštanjski okoliš

ABSTRACT

Viniculture in the Šmarje-Virštanj area with respect to climatic and morphometric elements
Virštanj lies in the viticultural region of Podravje. It ranks among very favourable areas for the production of quality wines and has over 80% of first-class vineyard positions. The spread of vineyards is influenced by the relative altitude, since they are limited to the thermal belt. The spread of vineyards is also conditioned by minimum temperatures and their related negative weather phenomena (frost, fog). In the cadastral commune of Virštanj the total area of vineyards radically decreased in the period between 1824 and 1998 because of the wine fretter and the abandoning of agrarian activities.

KEY WORDS

viniculture, Virštanj, Šmarje-Virštanj area

AVTOR:

Božidar Žibret

Naziv: prof. geografije in nemščine
Naslov: Hrušovje 2, 3225 Planina pri Sevnici
Telefon: +386 (0)3 577 17 81,
+386 (0)41 830 957
E-pošta: Bozo.Zibret@guest.arnes.si

V Sloveniji je vinogradništvo ena izmed glavnih kmetijskih panog. V primerjavi z drugimi je bilo zaradi posebnega načina obdelave ter ugodne cene grozdja in vina vedno v posebnem položaju. Nek anketirani kmetovalec je menil, da je vinogradništvo kljub naravnim in družbenim težavam vedno našlo svoj izhod in bo v Sloveniji med redkimi kmetijskimi panogami, ki bodo prebrodile težave ob vključevanju v Evropo. Vinogradništvo ima namreč tradicijo, ki je ne bodo spodkopali niti naravni niti družbeni problemi.

V članku želimo predstaviti Šmarsko-Virštanjski vinorodni okoliš od l. 1824 do danes. Zanimal nas je vpliv topoklimatskih elementov na razširjenost vinske trte v katastrski občini Virštanj in tudi v nekaterih bližnjih vinorodnih območjih (Javorje, Babna Gora, Babna Reka in Zibikaj). Želeli smo raziskati zlasti naslednje vidike:

- zvezo med tistimi morfometrijskimi prvinami, ki modificirajo podnebje (relativna višina, naklon, ekspozicija), in razširjenostjo vinogradov v Virštanju ter njegovi širši okolici;
- zvezo med izbranimi podnebnimi prvinami in razširjenostjo vinogradov;
- v katastrski občini Virštanj glede na kakovost leg analizirati spreminjanje površine vinogradov med letoma 1824 in 1998.

Za preučitev vpliva podnebja na razširjenost vinogradov je treba poznati naslednje prvine:

- optimalne in mejne podnebne razmere za uspevanje vinske trte po posameznih fenofazah (tako imenovane kardinalne vrednosti);
- dejanske podnebne razmere;
- tretja prvina, nujna za preučitev tega vpliva, je razširjenost vinske trte v pokrajini (7).

V poglavju o podnebnih značilnostih Šmarsko-Virštanjskega okoliša obravnavamo zveze med posameznimi podnebnimi prvinami in bioklimatskimi kazalci ter razširjenostjo vinogradov. Glede na to, da je mreža meteoroloških postaj na obravnavanem območju redka, analize podnebnih parametrov glede na naklon in ekspozicijo niso možne. Podatki meteoroloških postaj veljajo le za območje njihove lokacije. Vendar se v razgibanem svetu z različno rabo tal in pestro hidrografske mreže te značilnosti spreminjajo že na kratke razdalje, zato je

v ospredju analiza odnosov med podnebjem in relativno višino. Ker relativna višina pomembno vpliva na razširjenost vinogradov, je prek nje posredno izražena tudi zveza med podnebjem in razširjenostjo vinogradov v Šmarsko-Virštanjskem okolišju.

Pri izboru podnebnih prvin smo se oprli predvsem na njihovo pomembnost za uspevanje vinske trte in seveda na obstoječe podatke. Glede na to, da so vse meteorološke postaje navadne ali glavne, z običajnimi podnebnimi prvinami ni bilo večjih težav. Podnebnih podatkov, ki jih merijo ali opazujejo le na agrometeoroloških postajah (insolacija, talne temperature, slana), v analizi nismo mogli upoštevati.

V analizo smo vključili naslednje podnebne parametre:

- srednja mesečna temperatura zraka ob 7., 14. in 21. uri;
- srednja mesečna maksimalna in minimalna temperatura zraka;
- število dni z minimalno temperaturo pod 0 °C in z maksimalno temperaturo nad 30 °C;
- srednja mesečna relativna vlaga ob 7., 14. in 21. uri;
- srednja mesečna oblačnost (v desetinah);
- število jasnih dni ($N < 2/10$);
- število oblačnih dni ($N < 8/10$);
- mesečna višina padavin;
- potencialna evapotranspiracija (po Thornthwaitu);
- število dni z meglo in meglo z vidnim nebom.

Pri obdelavi digitalnega modela reliefa (DMR) smo za posamezna okna dobili raste za višinske pasove reliefa, naklone in ekspozicije. Nato smo s topografske karte v merilu 1 : 25.000 na prosojni papir prerisali vinograde. Za vsako okno smo vinograde prekrili z DMR, in sicer s kartami višinskih pasov reliefa, naklonov in ekspozicij. Tako smo lahko za vsako izrezano okno ugotovili, na katerih nadmorskih višinah, naklonih in ekspozicijah so vinogradi. Nato smo izračunali še relativne nadmorske višine njihove razprostranjenosti.

Za podrobnejšo analizo smo si izbrali katastrsko občino Virštanj. Zanimalo nas je tudi, kakšno je bilo stanje pred sto in več leti. Zato smo si pomagali s kartami zemljiškega katastra

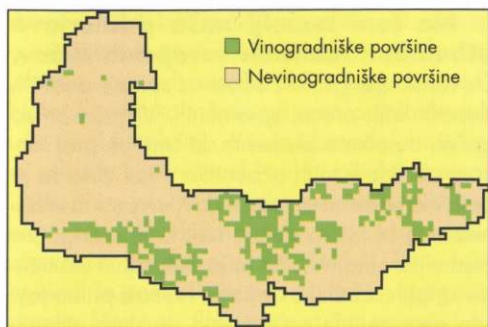
v merilu 1 : 2880 za leta 1824, 1941 in 1998. S pomočjo DMR-ja smo dobili odgovor, na katerih nadmorskih višinah, naklonih in ekspozicijah so vinogradi in na katerih druga zemljišča.

Morfometrijski elementi (in z njimi posredno povezane podnebne prvine) kažejo, da so vinogradi navezani na termalni pas, znotraj tega pa na njihovo razširjenost vplivajo tudi druge, nepodnebne prvine. V prvi vrsti na razširjenost vinogradov vpliva nadmorska višina. V 20. stoletju so se vinogradi umaknili z dolinskega dna. Na razširjenost vinogradov vplivajo tudi nakloni površja. Za strojno obdelavo so ugodni blažji nagibi, z vidika kakovosti grozdja pa večji. Pomembno je, da sodobni kmetijski stroji lahko obvladujejo do 45° nagnjena pobočja. Nižje temperature v južnem delu Podravske vinorodne dežele je potrebno nadomestiti s pridelavo na pobočjih z večjim naklonom. V Virštanju je razmeroma skromen delež vinogradov na terasah. Sodobni trend v vinogradništvu je opuščanje terasiranih vinogradov in urejanje vinogradov v navpičnih vrstah.

V Virštanju je kar okrog 80 % prvovrstnih (J, JV in JZ) vinogradniških leg, kar še dodatno izboljšuje razmere za uspešen pridelek. Zanimivo je, da je več jugovzhodnih (30,6 %) kakor jugozahodnih (12,5 %) leg, kar je posledica tektonske usmerjenosti površja proti vzhodu.

Vpliv podnebnih prvin na razširjenost vinogradov je bilo zaradi redke mreže meteoroloških postaj težko ugotavljati. Dodatno smo vključili še relativno višino, ki neposredno vpliva na razširjenost vinogradov. Rezultati kažejo, da so za razširjenost vinogradov od meteoroloških prvin odločilni minimalne temperature oziroma nekateri negativni meteorološki pojavi (pozeba, megla) (6). Slana se pojavlja na okrog 300 do 350 m absolutne nadmorske višine in ne presega 100 m relativne višine. Kmetje, ki imajo vinograde nižje na pobočjih (od 20 do 30 m relativne višine), vsako drugo ali tretje leto pesti spomladanska pozeba, tiste, ki imajo vinograde na več kot 200 m relativne višine, pa pozeba ne prizadene.

Termalni pas pride do izraza zlasti v jutranjih urah ter v hladni polovici leta in zgodaj spomladi, ko so nizke temperature in v dolinah in

Slika 1: Razširjenost vinogradov leta 1998.

kotlinah nastane jedro hladnega zraka. Z naraščanjem relativne višine se kažejo največje stopnje povezanosti z minimalnimi temperaturami.

Najhujša zimska pozeba je bila v letih 1953, 1973/74 in 1984/85. V zimi 1984/85 je mrzel severni veter povzročil ogromno škodo pri najvišje ležečih vinogradih. V dolini je bila megla in je bilo zmanjšano radiacijsko ohlajevanje, zato so takrat vinogradi v nižjih legah ostali nepoškodovani.

Primerjava vinorodnih območij (Virštanj, Sveti Štefan, Babna Reka, Babna Gora, Tinsko, Javorje) je pokazala, da se vinogradi, ki se na določenem območju pojavljajo na višji nadmorski višini, tam pojavljajo tudi na bolj nagnjenih pobočjih, zato ima to območje več prvovrstnih leg. Z naraščanjem nadmorske višine se temperature znižujejo. Nižje temperature lahko nadomesti kakovostnejša lega, kar je pokazala tudi primerjava različnih vinorodnih območij.

Analiza spreminjanja površin vinogradov v katastrski občini Virštanj v letih 1824, 1941 in 1998 je pokazala, da se je površina med letoma 1824 in 1941 zmanjšala zaradi trtne uši, med letoma 1941 in 1998 pa predvsem zaradi deagrarizacije. Rezultati ankete so pokazali, da bi bilo nazadovanje vinogradov po 2. svetovni vojni še večje, če se ne bi pojavil nov dejavnik – vikendaštvo. Vinogradi so se krčili povsod, še najbolj pa v nižjih nadmorskih višinah. V višjih legah (od 400 do 500 m) se je njihova površina celo nekoliko povečala. Glede na naklon je opazno, da se je površina vinogradov na pobočjih z blažjim nagibom (do 20°) zaradi lažje strojne obdelave nekoliko poveča-

la, na večjih strminah pa se je močno zmanjšala. Glede na ekspanzijo nismo ugotovili nobene zakonitosti; površine vinogradov so se skrčile v vseh legah.

Analiza meritev in izločiti razvoja fenofaz vinske trte je pokazala, da za začetek določene fenofaze ni odločilna le temperatura, ampak tudi starost in vrsta vinske trte. Pri starejšem vinogradu se določena fenofaza začne prej.

Ugotovili smo, da podnebni dejavnik brez dvoma vpliva na razširjenost vinogradov, še zlasti na dejstvo, da so vinogradi skoraj brez izjeme v termalnem pasu. Ob njem je potrebno upoštevati še druge naravnogeografske in družbenogeografske dejavnike. Slednji so marsikje celo odločilni. Zanimivo bi bilo narediti podrobno analizo še za druge katastrske občine v okolici Virštanj in ugotoviti, zakaj so ponekod (na primer na območju Planine pri Sevnici) vinogradi popolnoma izginiti.

1. Belec, B. 1984: *Vinogradništvo*. Zbornik Med Bočem in Bohorjem. Delavska univerza. Rogaska Slatina.
2. Doberšek, T. 1984: *Vinogradništvo*. Državna založba Slovenije. Ljubljana.
3. *Temeljni topografski načrti 1 : 25.000, listi Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah, Senovo, Kozje*. Geodetska uprava Šmarje pri Jelšah.
4. *Temeljni topografski načrti 1 : 5000 in 1 : 2880 za katastrsko občino Virštanj*. Geodetska uprava Šmarje pri Jelšah.
5. *Zemljiški katastri za katastrsko občino Virštanj za leta 1824, 1941 in 1998*. Geodetska uprava Šmarje pri Jelšah.
6. Zrnec, C., Turk, M., 1983: *Nevarnost pozebe in mraza*. Naravne nesreče v Sloveniji. SAZU. Ljubljana.
7. Žiberna, I. 1992: *Vpliv klime na rabo tal v severovzhodni Sloveniji s posebnim ozirom na vinsko trto na izbranih primerih*. Magistrska naloga. Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.

